

Tomáš Petráček. *Adaptace, rezistence, rezignace. Církev, společnost a změna v novověkých dějinách*. Ostrava: Moravia Press 2014, 96 s. ISBN 978-80-87853-07-8

LUKÁŠ NOSEK

Církevní historik Tomáš Petráček se v krátké době již podruhé pokusil na menším prostoru předložit výsledky své práce (srov. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích. Specifické rysy české cesty od lidové církve k neateističtější zemi světa*, Ostrava 2013). Tentokrát představuje pokus o interpretaci reakcí katolické církve na změny celospolečenských paradigmat. Když přitom představuje různé modely (*adaptace, rezistence a rezignace*) církevní reakce na tyto změny v průběhu staletí. Autor představuje celkem sedm paradigmatických změn (s odkazem na bádání T. S. Kuhna): a) helenizace křesťanství a *adaptabilita* církevních obcí; b) legalizace křesťanství a jeho následná *transformace* do podoby státního náboženství ve 4. století; c) *transformace* v raném středověku; d) *adaptace* církve na vytvoření křesťanské společnosti ve vrcholném středověku; e) reakce na reformaci jako *adaptace*, ale také neúspěšná *transformace* spjatá se ztrátou inovativnosti, kreativity a sebevědomí; f) zrození moderny v době francouzské revoluce a *panická a nerozlišená reakce* katolické církve; g) Druhý vatikánský koncil, jako *povedená*, i když *opožděná reakce* na modernu.

Celá publikace je rozčleněna do sedmi částí (I. Náboženství, církev, společnost a změna; II. Západní křesťanství a sedm paradigmatických zlomů církevních dějin; III. Církev a společnost na přelomu středověku a novověku; IV. Modely různých reakcí katolické církve na výzvy 16. století; V. Reformace a protireformace jako bod zlomu západního křesťanství?; VI. Místo závěru: Fenomén krize v dějinách církve) a v jejím pomyslném centru stojí rozbor přístupů katolické církve k vyrovnání se se zrodem reformace v 16. století a s dalšími navazujícími proměnami společnosti. Tak se např. ve třetí části autor inspirativně zamýšlí nad příčinami tak velikého úspěchu Martina Luthera. Kromě jiného hovoří o tom, že byl Luther charizmatickým kazatelem s atraktivním učením, který skvěle zareagoval na dobové výzvy a masivně využil knihtisku. V souvislosti s reakcí římskokatolické církve pak hovoří o „neschopnosti církve reagovat na krizové momenty ve vývoji společnosti dříve a adekvátněji, například nabídnout elitám modely zbožnosti a náboženského života, které by jejich nároky saturovaly, a rovněž nezbytnost reagovat ze strany papežství dříve, než došlo k definitivnímu rozkolu, či případně přistoupit na kompromis, který by jednotu církve udržel“.

Následně jsou ve čtvrté kapitole analyzovány čtyři modely parciální reakce církve na výzvy společnosti v 16. století. Nejprve je připomenut vstup

jezuitského řádu na scénu s jeho inovativností (bez chórové modlitby a společného hábitu, důraz na misie, strategický a systematický přístup k evangelizaci, využití knihtisku, vzdělávací program, moderní zbožnost). Zadruhé je zmíněn zrod *katechismu* jakožto krátkého a jednoduchého soupisu pravd víry (autor ovšem nezastírá i jeho ambivalentnost, např. v nebezpečí jeho zneužití jako účelového nástroje). Zatřetí autor podrobně analyzuje přístup *Tridentského koncilu k definování biblického kánonu*. Závěrem kapitoly předkládá na základě pramenů (zvl. breve papeže Inocence X. *Zelo domus Dei*) podrobnosti negativního *přístupu papežství k vestfálskému míru*. Autor zde neutíká k laciné kritice a představuje tento postoj jako do jisté míry pochopitelný. Nicméně vnímá jej jako signifikantní pro následnou etapu dějin, kdy právě *rezistence a rezignace* v přístupu církevní hierarchie jasně převládá. Papežové tak jen „pozorují změněný a neustále se měnící svět moderny, nejsou schopni pochopit novou situaci a reagují sněním o obnově starých režimů a restauraci idealizovaných předrevolučních poměrů, popřením reality a moralizujícími výzvami ke světu a jeho elitám“. Tato formulace je i pro dnešek zcela zásadní, vždyť „ještě dnes je pro mnohé katolíky tato historicky podmíněná forma církevního života ahistoricky identifikována s katolicismem vůbec či jako esence katolicismu“.

Dále je čtenáři nabídnut koncept, že právě nedostatečná, pozdní a nezdařilá reakce církevních elit na krizi vzešlou ze vzniku reformace vedla k ochabování adaptačních a kreativních sil církve a v dlouhodobém výhledu k procesům sekularizace evropské kultury a společnosti. Leckdy moudrá obava ze změny se tak záhy po francouzské revoluci stala spíše záminkou k blokování zcela legitimních a nutných změn. Církev tím značně ztrácela na kredibilitě a respektu ve společnosti.

V páté části autor precizuje období reformace a protireformace z jiného úhlu, zodpovězením otázky, zda je toto období opravdovým bodem zlomu západního křesťanství. Křesťanství obecně v této době prochází stejně zásadní paradigmatickou proměnou, jakou byla helenizace křesťanství či jeho adaptace na podmínky raného středověku. Autor dokládá dalekosáhlé proměny uvnitř obou církví v jejich zřetelné návaznosti na proměny novověké společnosti. Také obě církve krátce porovnává. V souvislosti s římskokatolickou církví uvádí dobové zdůraznění prvků zpochybňovaných reformací, a nedocenení těch prvků, které reformace podtrhovala (vedle nich zmiňuje posílení prvků centralizace a unifikace).

Bylo by ovšem velkou chybou autora obviňovat z bezhlavého brojení za církevní přizpůsobení se světu. Petráček velmi dobře rozlišuje úskalí obou extrémů (přizpůsobení se ve všem vs. odmítnutí všeho nového). To dokládá i jeho konstruktivní postoj k dnešním výzvám. Jestliže totiž voláme po tom, aby se křesťanství stalo základním hodnotovým sloupem západní společnosti, stejně tak, jako když toužíme po nalezení nových způsobů jak oslovit nevěřící, cesta rozhodně nepovede pouhým laciným přizpůsobením se. Autorovými slovy: církev „budou muset zcela nově promyslet formy své služby i hlásání, čeká

je náročná práce na inkulturaci evangelijní zvěsti. Pouhé čekání na kolaps evropské civilizace či strach z muslimů jako motivace k návratu do církve a ke křesťanství rozhodně nebude stačit. Elity křesťanských církví mají v zápase o duši Evropy k dispozici zralé, a přitom dalšímu prohlubování otevřené náboženství, které nejvíce stimuluje rozvoj člověka i společnosti a nejlépe naplňuje lidské touhy a potřeby. Záleží ale na jejich odvaze, kreativitě, pracovitosti a trpělivosti, zda to dokážou přesvědčivě sdělit ostatním.“ Slova nadmíru inspirativní a zdaleka přesahující církevní oblast. Když sledujeme nekonzistenci evropské politiky, která příliš často podléhá ideologii multikulturalismu, autorova slova řála do živého.

V závěrečné části ještě autor předkládá úvahu nad fenoménem krize v dějinách církve, když letmo nastíní zneužití a zbytečné nadužívání pojmu krize v církvi a jejích dějinách. Následně se provokativně ptá, zdali někdy vůbec existovala nějaká epocha církve, která by neznala krizové prvky. Tu opravdovou krizi církve vzápětí mistrně odhaluje a demaskuje: „Snad nejzásadnější krizí je krize ztráty smyslu pro hlavní poslání církve, kterým je přinášet spásu a radostnou zvěst celému světu, všem lidem a usilovat o proměnu jejich životů k lepšímu. Církve, která rezignuje na své základní poslání a raději si zvolí pohodlí a pasivitu ghetta, jehož příslušníci si jen stěžují na zkaženost své doby, se ocitá ve skutečně smrtelném nebezpečí a připravuje si osud muzeálního azylu pro uprchlíky před modernou.“

Četba Petráčkovy interpretace postojů církve k fenoménu krize je naprosto zásadním a podnětným příspěvkem k širokému spektru humanitních a interpretačních disciplín a vědních oborů. Tím se také zařazuje do současného proudu promýšlení skutečnosti krize a kolapsu kultur a civilizací (připomeňme egyptologa M. Bárty). Vedle toho však musíme na úplný závěr ještě zmínit, že z celé publikace je jasně patrná konzistence autorova myšlení. Jeho nelehké, ale v mnohém objektivní bádání na poli modernismu a (anti)modernismu vyneslo na světlo mnoho utajených témat, před kterými leckteří kvapem utíkají. Náš autor se jich však nezalekl, ba naopak, pokračuje v jejich studiu a dalším promýšlení. Tato rozsahem nevelká publikace je toho zářným příkladem. Leckteré jeho závěry jsou bolestné a odkrývají „nevhodnou“ pravdu. Ale právě tím jsou nejvíce přínosné a nejvíce osvobozující. A také právě tím církevní historik Tomáš Petráček plně dokládá kvintesenci své žité víry.